

TRGOVSKE ZVEZE SLOVENIJE Z REPUBLIKO AVSTRIJO OD NOVEMBRA
1918 DO NOVEMBRA 1919

JOZE SORN

Prispevek poizkuša na osnovi skromnega izbora virov orisati razvoj trgovskih zvez med Slovenijo (delno tudi Kraljevino SHS) in Republiko Avstrijo v poprevratnih mesecih. Opozoriti želi na organiziranje odgovarjajočih uradov v Ljubljani in na njihovo delo v smeri čim obsežnejše menjave gospodarskih dobrin, še zlasti prehrabnih artiklov. Iz virov se vidi, da je bil vpliv ljubljanskih gospodarskih uradov v določenih delih Koroške velik (na primer v vsej Mežiški dolini), v drugih znatno manjši (na primer v Rožu, kjer je blizu železarna), ponekod komaj zaznaven. Čeprav je imela Slovenija dobro agrarno zaledje v Slavoniji in Vojvodini, je živil primanjkovalo tudi v vsej kraljevini SHS vse tja do pomladi 1919. Zaradi take situacije je mogla Ljubljana menjati gospodarske dobrine z Republiko Avstrijo le v zelo omejenem obsegu in v majhnih količinah. Tudi preskrba z živili na Koroškem južno od demarkacijske linije ni mogla funkcionirati tako, kot si je to želelo tamkajšnje prebivalstvo.¹ Prave menjave v novembru 1918 še ni moglo biti, ker tega niso dopuščale faktučne razmere (vračanje vojaštva s fronte, pomanjkanje železniškega voznega parka, kreiranje političnih, trgovskih in drugih instanc na obeh straneh meje itd.). Močnejši kontakti v sektorju mednarodne trgovine datirajo v december 1918, Od januarja 1919 dalje, še bolj intenzivno od februarja 1919 dalje se je obseg menjave neprekinjeno večal. Vsa ta mednarodna trgovina se je odvijala na temelju menjave blago za blago. Za preračunavanje vrednosti je veljala relacija za jugoslovansko krono (jugokrono, Kj) in avstrijsko krono v sorazmerju 1 : 1. Že kmalu po novem letu 1919 so tako v Sloveniji kot v vsej ostali Kraljevini SHS pričeli žigosati bivše avstroogrške krone, toda borzni tečaj jugokrone v začetnih mesecih ni bil višji od avstrijske krone. Šele 26. januarja 1920 je zakon proklamiral Narodno banko kraljevine Srbije za Narodno banko kraljevine SHS in zaradi tega je bilo šele od tedaj dalje mogoče menjati jugokrone za dinarje v sorazmerju 4 Kj = 1 din. Unifikacijo valute so izpeljali do konca leta 1921.² Republika Avstrija je vpeljala novo valuto avstr. šiling šele leta 1924; relacija je bila 1 šiling = 10.000 kron.

Da je moglo priti do mednarodne trgovske menjave med Slovenijo in Republiko Avstrijo, so morali biti vzpostavljeni določeni organi oblasti, korpusi, ki so bili sposobni

opravljati posle s področja mednarodne trgovine. Ker je Republika Avstrija že imela tozadevno tradicijo, je naša naloga na tem mestu ta, da podamo kratek oris razvoja v Sloveniji. Vedeti namreč moramo, da je pričelo centralno ministrstvo za trgovino in industrijo v Beogradu intenzivneje funkcionirati približno od sredine marca 1919 dalje; do takrat je bilo v stanju organiziranja.

Splošna situacija v habsburški monarhiji je omogočila, da se je v Ljubljani konstituiral v dneh 16. in 17. avgusta 1918 korpus, ki ni imel funkcije parlamenta ali njemu podobne institucije, temveč je bil le skupina, zbor napredne meščanske inteligence z državnopravnimi ambicijami. Svojo historično vlogo je korpus videl v tem, da izpelje slovenski narod iz propadajoče habsburške monarhije v novo svobodno Državo SHS. Imenoval se je Narodni svet v Ljubljani. Na ustanovni seji so poudarili, da hoče biti Narodni svet nadstrankarski korpus, ki naj ga vodijo pri delu konkretne programske točke. Navedli bomo samo dve točki izmed njih, prva sega napodročje politike, druga na področje gospodarstva: 1. Narodni svet deluje za zedinjenje jugoslovanskih narodov v samostojno državo, 2. Narodni svet deluje v smeri gospodarske osamosvojitve slovenskega naroda in hrani skupne gospodarske interese jugoslovanskih narodov. Za lažje uresničenje programa so izvolili devet odsekov. Nekateri so bili zelo agilni, nekateri so ostali le na papirju. Od najbolj aktivnih naj omenimo spet samo dva: ustavno-upravnega in gospodarskega.³

Osredotočiti se želimo le na Gospodarski odsek. Imel je nalogo, da se ukvarja z vsemi vprašanji tako imenovanega prehodnega gospodarstva, na primer z vprašanjem, kako naj se izpelje nacionalizacija posestev, industrije obrti in trgovine; nadalje naj obravnava splošno finančno in valutno problematiko. Odsek naj tudi ustvari pogoje za ožjo koncentracijo slovenkega združništva, hranilnic in drugih denarnih zavodov, dalje naj rešuje in reši zelo akutno vprašanje glede preskrbe z živili, s surovinami za industrijo, z industrijskimi produkti in z drugimi dobrinami gospodarskega značaja, ki jih bo v prehodnem času prav gotovo primanjkovalo. V zvezi s tem so že sredi avgusta 1918 razpravljali o zahtevi, da se je treba pripraviti na sklepanje trgovskih pogodb s tujino. S tem so mislili tako na bodočo Avstrijo kot na povezavo s Čehi in Po-

ljaki. Dobro so se namreč zavedali, da je industrija v slovenskem prostoru rastla v tesni povezavi z industrijo v habsburški monarhiji in da teh zvez ne bo mogoče prekiniti kar čez noč, kar takoj po prevratu. Poznejši kontakti so pokazali da je soodvisnost res znatna. Glede valute je obveljalo načelo, da se bo treba odločiti za domačo valuto in ji takoj določiti relacijo do avstrijske krone in do tuje valute sploh.⁴

Nekatere predpostavke slovenskih politikov in gospodarstvenikov so postale aktualne takoj po razsulu habsburške monarhije, na primer vprašanje valute, kontaktiranje z gospodarskimi krogi nastajajoče Republike Avstrije, potem s Čehi in Poljaki, dalje problem aprovizacije in podobno, nekatere predpostavke so ostale neuresničeni ideali, na primer vprašanje lastne mornarice, lastnega pristanišča, teritorialne povezave s Čehi in Poljaki itd.

Gospodarski odsek se je sestel na svojo prvo sejo dne 7. septembra 1918. Tu so govorili o tendencah takratnega svetovnega gospodarstva s posebnim ozirom na bodoče avstrijske in tudi jugoslovanske razmere. Govorili so obširno o novi valuti bodoče države jugoslovanskih narodov. Največ časa so pa gotovo porabili za obravnavanje aprovizacije, oskrbe ljudi s prehrano, ki je pešala iz dneva v dan. Proti koncu oktobra je postalo stanje v aprovizaciji, dalje v oskrbi industrije s surovinami in pogonskimi sredstvi, končno v trgovini ali menjavi gospodarskih dobrin že kar derutno. Tem problemom so na seji Gospodarskega odseka v dneh 21. in 22. oktobra 1918 namenili zelo veliko časa. Kranjska, Koroška, Istra, Goriška in Trst so stali dobesedno pred katastrofo. Bolj ugodno je bilo stanje v slovenskem delu Štajerske. Gospodarski odsek se je zanašal na to, da bo mogla Hrvaška fungirati kot žitnica za slovenski prostor, a je kmalu zvedel, da imajo prednost Dalmacija ter Bosna in Hercegovina. Ker so istočasno nastopale čedalje večje težave s transportnimi sredstvi, se je porodila misel, da bo vsekakor treba izposlovati živež iz Združenih držav Amerike ali sploh iz antantnih držav. Italije tu niso še posebej citirali; bolj so imeli v mislih Francijo, ki je tako že vzdrževala armado kraljevine Srbije in jo stvarno podpirala pri preboju solunske fronte, ki je potekal v tem času.⁵

Naslednja seja Gospodarskega odseka je mogla biti šele 13. novembra 1918. Pred tem je zaradi razsula habsburške monarhije bila 31. oktobra sestavljena Narodna vlada SHS v Ljubljani. Poverjenišтво za prehrano je prevzel dr. Ivan Tavčar, poverjenišтво za trgovino

in industrijo dr. Karel Triller. Poverjenik Tavčar je imel neprimerno težjo funkcijo kot vsi ostali poverjeniki, ker ni mogel od nikoder dobiti zadostne količine živil, da bi izpeljal normalno fungirajočo organizacijo za aprovizacijo. Verjetno je prav slovenski del Koroške najbolj občutil to slabost.

V Uradnem listu citirane Narodne vlade z dne 4. novembra beremo njeno sporočilo, da ne bo pustila prek meje niti zrna žita, in 6. novembra dekret, da je prepovedano vsakršno izvažanje živil prek meja nove nacionalne države. Še bolj pomembno za nas je dejstvo, da je Narodna vlada SHS v Ljubljani ustanovila 8. novembra tako imenovani Prehodnogospodarski urad, ki »ima dispozicijsko pravico z vsemi produkti.«⁶

Vidimo, da se objave Narodne vlade v Ljubljani sklicujejo na nove meje Slovenije oziroma Države SHS. V resnici pa je bil to čas, ko se je s soške fronte valila ogromna množica vojaštva na svoje domove in so bila vsa prometna sredstva najmanj do 20. novembra v službi prevažanja čet. Obstajale so le skromne sile domače nacionalne vojske, ki so mogle vzdrževati le mir in red. V takšni situaciji nihče ni mogel niti de facto niti de iure začrtati prav nobene državne meje niti proti Italiji niti proti Republiki Avstriji, še manj proti Madžarski.

Da bomo dekrete Narodne vlade bolje razumeli, moramo ponovno opomniti, kako je še pred prevratom pozival Narodni svet v Ljubljani prebivalstvo na Slovenskem, še posebej v slovenskem delu Štajerske, naj pazijo na tihotapljenje živil. Več kot to Narodni svet ni mogel storiti, kajti uradne c. kr. ustanove za aprovizacijo so še obstajale in delovale. Bolj učinkovita je mogla biti slovenska nacionalna oblast po 31. oktobru, ko je še delovala Narodna vlada. Tako je bil že 3. novembra 1918 sklenjen dogovor med Družbo Južne železnice (Südbahngesellschaft) in mariborskim Narodnim svetom, ki se tiče nadaljnega obratovanja železnice na relaciji Dunaj-Trst prek slovenske meje in oskrbe lokomotiv s premogom. Splošnih gospodarskih problemov se ta dogovor ne loteva.

Veliko bolj zanimiv za našo problematiko o trgovskih zvezah je naslednji uradni kontakt v obliki mednarodnega dogovarjanja med Narodno vlado SHS v Ljubljani in štajersko Deželno vlado z dne 7. novembra 1918. Izid o zapisu pogajanj ima 17 členov. Najprej so železnico proglasili za demilitarizirano in izjavili, da poteka demarkacijska linija takoj severno od železniške postaje Špilje (Spielfield). Oskrba železniškega osebja in njihovih družin od te linije proti jugu pripada slovenski vladi,

severno od linije avstrijski vladi. Nadaljnji člani so ukinili pristojnost graške zbornice za trgovino in obrt s 1. januarjem 1919, dovoljevali denarni promet med Avstroogrsko banko in ozemljem Države SHS, anulirali gospodarskopolitične ukrepe, ki so ovirali medsebojno menjavo dobrin, vendar so takoj dodali, da je prepovedano odvažanje živil v Avstrijo s področja južno od linije itd.

Pogodba naj bi pričela veljati 15. novembra 1918. Do takrat so namreč upali dokončati prevoz čet s fronte in s tem preiti na normaliziranje transporta. V okviru tega dogovora sta sklenila pogodbo še general Rudolf Maister kot komandant Štajerskega obmejnega poveljstva SHS v Mariboru in polkovnik Rudolf Passy kot opolnomočenec nemškoavstrijskega odbora za javno blaginjo in vojaške komande Gradec. V tem dogovoru z dne 27. novembra so prepovedane rekvizicije južno od zasedbene linije od strani avstrijske republiške vojske ali tudi siceršnje odvažanje hrane in vsega drugega materiala in gospodarskih produktov prek te linije na sever.⁷

Na tem mestu nam seveda ne gre za to, da bi ugotovili, kako so na vsa omenjena dogovarjanja reagirale razne uradne instance in tudi prebivalstvo v Republiki Avstriji in če so vsi faktorji spoštovali dogovore ali ne, temveč enostavno za to, da fiksiramo dejstvo, kako velik pomen so neposredno po prevratu dajali osnovnim prehranjevalnim dobrinam. To stanje je trajalo še dolgo časa in je karakteristikum poprevratnih let.

Skoraj istočasno s temi dogovarjanji so se pričele konference na nivoju držav, ki so obravnavale poleg prehrane še finančne in valutne probleme. Tako je potekala na Dunaju v ministrstvu za zunanje zadeve 20. novembra 1918 tako imenovana Gesandtenkonferenz der Gesandten der Nationalstaaten der gewesenen ö.-ung. Monarchie. Predsedoval je državni sekretar Otto Bauer. Govorili so o sestavi komisije za državne dolgove oziroma sploh za premoženje bivše dvojne monarhije; o premoženju te monarhije so govorili kot o konkurzni masi, ki jo je treba sedaj likvidirati itd. Ker tu ni prišlo do konkretnih sklepov, so se dogovorili za nadaljevanje konference.

Naša razprava ne more iti v širino; omejiti se mora na trgovske zveze Slovenije z Avstrijo. Avstrija je potrebovala prehranjevalne dobrine, Slovenija pa bencin, stroje, kemikalije, železne polfabrikate. Takoj, ko so razmere mogočile, da je prišlo do ožjih kontaktov, je odpotoval na Dunaj dr. Karel Triller in pričel pogajanja z odgovornimi avstrijskimi gospodarskimi krogi. Podrobnosti nam še niso znane, vendar vemo, kako je 19. decembra

1918 telefoniral v Ljubljano in sporočil, da je pripravljajoča se trgovska pogodba v splošnem spremenjena; slovenska stran da vztraja na tem, da se zviša količina soli od 300 na 500 ton, avstrijski zastopniki pa so zahtevali cene za karbid, solno kislino, Glauberjevo sol, kalijev soliter, tanin. Ko bodo znane te cene, bo Avstrija pogodbo podpisala. Zato je zahteval, naj sporočijo cene na Dunaj na konzularno agencijo.

Da bomo bolje razumeli ta razvoj, moramo dodati, da je kljub ustanovitvi Prehodnogospodarskega urada deloval Gospodarski odsek še naprej, in sicer kot posvetovalni organ. Ta organ je na svoji seji 13. novembra na široko obravnaval uvozno vprašanje. Potrdili so, da mora biti uvoz pod kontrolo in da je treba pripraviti spisek nujno potrebnega blaga, surovin in drugih produktov, nova ustvarjena trgovska organizacija naj se sistematično posveti uvoznim poslom, njihovemu financiranju, sklepanju trgovskih pogodb in podobno. V soglasju s takšnim razvojem in v smislu citiranega spiska je Narodna vlada SHS v Ljubljani kot najvišji izvršilni organ prav 30. novembra 1918 pozvala vsa industrijska podjetja, da ji vročijo prijave za osnovna, goriva, produkte, sploh za vse trgovske artikle, ki jih potrebujejo za svoje nadaljnje obratovanje.

V Ljubljani so morali pohiteti z organizacijskimi deli glede Prehodnogospodarskega urada, ki je sicer pravno obstajal že od 8. novembra, ni pa še zaživel in deloval v celotnem obsegu. Prav 20. decembra so zanj definitivno izdelali shemo, po kateri so v ta oddelek spadali vsi posli, ki so bili v zvezi s sklepanjem mednarodnih trgovskih pogodb, odločanje glede uvoza in izvoza, sodelovanje pri regulaciji carin, pri organiziranju trgovskega zastopstva v tujini — itd.

Že od Trillerjevih pogajanj dalje so spoznavali, da bo treba Prehodnogospodarskemu uradu razširiti kompetence. Dne 12. februarja 1919 so ga pooblastili za opravljanje dodatnih funkcij, na primer za to, da prevzame vrhovno gospodarjenje s premogom.⁸ Premog je namreč kmalu postal zelo pomembno kompenzacijsko blago pri menjavi z republiko Avstrijo.

Ko so se tako v sorazmerno kratkem času uredili najnujnejši organizacijski in drugi problemi, se je pokazalo, da se odvijajo gospodarski posli z Avstrijo v treh sferah, na treh nivojih. Najvišji nivo je imel značaj pogodb, ki jih je sklepala deželna vlada v Ljubljani (tako so preimenovali nekdanjo Narodno vlado SHS v Ljubljani) z ustreznimi avstrijskimi visokimi uradi; v srednji nivo so spada-

ia dovoljenja, pooblastila in nakazila, ki jih je izdajala Deželna vlada v Ljubljani posameznim podjetjem (tako industrijskim kot trgovskim), da so smela — seveda pod kontrolo — naročati material in druge gospodarske dobrine v avstrijskih podjetjih in ga »plačevati« s kompenziranim blagom. Denarni promet je bil izključen, ker niso bili rešeni valutni problemi; s tem so onemogočili inflacijo. V najnižji osnovni nivo, ki ga je bilo pa najteže kontrolirati, je spadalo dnevno oskrbovanje prebivalstva z življenjskimi artikli (Lebensmittel) kot so moka, meso, maščobe in podobno. Tu je mišljeno predvsem ozemlje na Koroškem južno od demarkacijske linije in obmejni pas med avstrijo in slovensko Štajersko. Primorska je že spadala v sfero italijanskega gospodarskega sistema, Prekmurje je še preživljalo viharne čase. Najnižji ali osnovni nivo je neopazno prehajal v oblike nekontroliranega trgovanja, kot so tihotapljenje, rekvizicije in podobno.

Najprej omenimo pogodbe na najvišjem nivoju. Prehodnogospodarski urad je že 7. januarja 1919 razpravljajal o pogodbah, ki so jih pozneje imenovali »pogodba 33/SHS«, potem o pogodbi 180/SHS«, končno o tako imenovani »Gasteinski pogodbi«. Šlo je za dobavo jedilne in živinske soli, za vžigalice, za petrolej, bencin itd. Z nekaterimi od teh pogodb so urejali dobavo v novih prevratnih razmerah, čeprav je šlo za stara predprekratna naročila. Npr. za dobavo jedilne in siceršnje soli (živinske, industrijske) v višini 320 vagonov, ki je bila 50-odstotno plačana že avgusta ali septembra 1918. Avstrijski Warenverkehrsbureau tudi še v januarju 1919 ni mogel izpolniti obljube. Zato so se dogovorili, da bo Ljubljana zahtevala povrnitev denarja, sol pa bodo Avstrijci pošiljali — pač glede na zmogljivost železnice in glede na druge okoliščine — po obrok in v obliki kompenzacije za druge slovenske dobrine. Te nove pogodbe nosijo datume 26. januarja, 3. februarja in 4. februarja 1919. Zaradi hitrejšega izpolnjevanja pogodb je Prehodnogospodarski urad namestil dr. Frana Jenka kot referenta v svoji ekspozituri na Dunaju prav zadnjega dne v februarju. Kljub hudemu pomanjkanju železniških vagonov je le uspelo, da so v marcu poslali Avstrijci na pot 80 vagonov soli proti kompenzaciji v fižolu. Nadalje se je dunajski Warenverkehrsbureau 24. februarja pismeno obvezal, da bo sprejel iz Slovenije izvožena bukova drva in jih upošteval v bodoči kompenzacijski pogodbi. Ljubljana je na to pristala 10. marca 1919.⁹

Ko so podjetja na obeh straneh »državne« meje zvedela za vse našete pogodbe in za na-

čelne pristanke ljubljanskih in dunajskih oblasti, so kompenzacijski posli stekli že hitreje. Že 4. marca 1919 je smela ljubljanska firma Balkan izvoziti 20 vagonov fižola proti kompenzaciji 140 vagonov soli od avstrijske firme Baderle. Slovenski tvrdki Pogačnik je bil zadovoljen izvoz 50 vagonov kostañjevega lesa proti kompenzaciji večje količine sladkorja (najbrž je dunajska vlada sama določila izvoznika). Neka mariborska firma je smela izvoziti 850 zabojev jajc proti kompenzaciji v vžigalicah, soli itd.

Ko se je bližala pomlad 1919, so bili najbolj kritični meseci glede oskrbe prebivalstva z osnovnimi življenjskimi potrebščinami v Sloveniji že skoraj mimo. Veliko dobrin je seveda še vedno primanjkovalo, toda kriza je bila premagana. V Ljubljani so se pripravljali na sklepanje nove in širše kompenzacijske pogodbe z Republiko Avstrijo. Psihološka osnova je bila dana s tem, da se je Ljubljana navadila na avtonomno ukrepanje glede zunanjetrgovinskih in siceršnjih poslov, ker tozadevni centralni urad v Beogradu še niso bili organiziran. Nenadoma pa je 15. marca prispel iz Beograda odlok ministrskega sveta, ki je proglasil vsa dosedanja dovoljenja za izvoz prek demarkacijske linije za neveljavna. V Ljubljani je ta odlok naletel na izredno velik odpor. Z obeh strani je bilo izrečenih veliko ostrih besed. Prehodnogospodarski urad, ki je imel dober pregled nad industrijsko proizvodnjo v Sloveniji in Republiko Avstriji — in moral ga je imeti, če je hotel spraviti slovensko industrijo na stopnjo normalne proizvodnje — je trdil, da je stanje v Sloveniji vsaj v določenih panogah že tako ugodno, da je nujno potrebno izvažati, ker bo sicer zapretila tej industriji in njenemu delavstvu prava katastrofa. Slovenska industrija je dobila v obliki kompenzacij prav tiste surovine in prav takšne produkte, brez katerih ne bi moglo slovensko gospodarstvo obstati in prosperirati. Obtok je bil namreč naslednji: Če Avstrija ne bo dobavila raznih olj in maziv, eksplozivov za rudnike in tekočih pogonskih sredstev, se bo ustavilo delo tako v industriji kot v vseh premogovnikih; če se ustavi delo v premogovnikih, bo trpel železniški transport in tudi premoga kot kompenzacijske dobrine ne bo (ne glede na množico brezposelnih v industriji, premogovnikih in na železnici!); zato tudi ne bo zdravil, vžigalic, modre galice, soli.

V kontaktiranju z Beogradom je Ljubljana zahtevala določeno, gospodarsko avtonomijo. Kompromis je bil neizbežen in je bil takle: Beograjska centralna vlada ne bo preprečevala trgovanja in dogovorov, sklenjenih z Av-

strijo pred 1. aprilom 1919. Da so vse kontakte legalizirali, so ponesrečeni odredbi dodali člene, ki so sankcionirali gospodarske dogovore Slovenije z Avstrijo oziroma s tujino sploh, če so bili podpisani še v teku marca. Na dogovore, sklenjene po 1. aprilu, pa bo morala Slovenija oziroma Prehodnogospodarski urad dobiti pristanek Beograda. Tako je Slovenija še iz stare pogodbe prevzela konec marca od Avstrije tri cisterne bencina, deset vagonov koksa in 20 vagonov grodlja, torej kar majhno premoženje.

Pravkar smo omenili centralno vlado v Beogradu. Zato je nujno, da s tremi, štirimi stavki omenimo delo nekaterih njenih organov. Med drugimi ministrstvi je bilo za našo razpravo pomembno ministrstvo za trgovino in industrijo. Za vodenje trgovskih poslov s tujino so v njegovem okviru ustanovili urad, ki se je imenoval Centralna uprava za trgovski promet s tujino. Dotedanji popolnoma samostojni Prehodnogospodarski urad je nekako s 1. aprilom postal podružnica omenjene Centralne uprave.

Že v novih razmerah, torej po degradaciji na stopnjo podružnice, je sklenil Prehodnogospodarski urad (staro ime je še obdržal) dolgo se pripravljajočo pogodbo. Na Dunaju je podpisal 30. aprila 1919 z Warenverkehribureaujem kompenzacijsko pogodbo v vrednosti 1,610.000 kron. V tem okviru naj bi dobavila Slovenija Republiki Avstriji 69 vagonov živil tako za prehrano kot za krmo, obratno pa Avstrija Sloveniji jedilno sol, vžigalice, poljedelske stroje, galanterijsko blago, avtomobile, zdravila itd. Slovensko količino živil je prevzel avstrijski Žitni zavod v smislu odobritve oziroma pooblastila, ki nosi še datum 29. januarja 1919. Prav ta primer lepo kaže, kako je moralo včasih preteči več mesecev, da se je mogla pogodba efektivirati. Vzrok leži deloma tudi v tem, da Slovenija ni mogla v prav kratkem roku zbrati dovolj hrane za kompenzacijo, ker je morala skrbeti za svoje prebivalstvo (tudi za Koroško južno od demarkacijske linije), deloma v tem, da je železniškega voznega parka primanjkovalo na vseh koncih in krajih.

Struktura kompenziranih dobrin je bila naslednja:

Slovenija je dobavila Republiki Avstriji

7 vagonov koruzne moke za krmo	K 2,00 za 1 kg
3 vagone koruznega zdroba za krmo	K 2,50 za 1 kg
4 vagone koruze	K 2,50 za 1 kg
4 vagone koruzne moke I a	K 2,50 za 1 kg
2 vagona koruznega zdroba I a	K 2,00 za 1 kg
5 vagonov koruze I a	K 3,50 za 1 kg

30 vagonov krompirja	K 1,20 za 1 kg
10 vagonov fižola I a	K 5,00 za 1 kg
4 vagone leče	K 4,00 za 1 kg
Vrednost	1,610.000 kron

Avstrija je dobavila Sloveniji naslednje dobrine

Jedilno sol v vrednosti	250.000 kron
Vžigalice v vrednosti	100.000 kron
Modro galico v vrednosti	100.000 kron

Dogovorili so se, da bo Republika Avstrija na zahtevo Slovenije dobavila še naslednje blago:

Tiskarske barve do vrednosti	50.000 kron
Galanterijsko blago do vrednosti	200.000 kron
Avtomobile do vrednosti	150.000 kron
Poljedelske stroje do vrednosti	200.000 kron
Rotacijski papir do vrednosti	100.000 kron
Klobučevine in sita za tovarne papirja	100.000 kron
Elektrotehniški material do vrednosti	50.000 kron
Zdravila do vrednosti	150.000 kron
Razstreliva do vrednosti	100.000 kron
Ogljikove kisline do vrednosti	60.000 kron
Vrednost	1,610.000 kron

Podpisnika sta sklenila, da bo ta dogovor pričel veljati takoj po ratificiranju, kar naj se zgodi najpozneje do 10. maja 1919. Beograjsko ministrstvo za trgovino in industrijo se s takšnim parcialnim dogovarjanjem ni več strinjalo ter je 25. maja pogodbo razveljavilo in zagrozilo s sankcijami, če bi se pogodba vseeno efektivirala. Jedro spora je bilo v tem, da je Ljubljana vedela, kako je še vedno ne dovolj dobro organizirana beograjska administracija počasna in neučinkovita ter da more zato zaiti slovenska industrija v resno krizo tisti moment, ko ne prispe dovolj bencina in strojnega olja ter eksplozivov za premogovnike. Zato je bila prisiljena pomagati si sama. Beograjska prepoved je tudi sicer bila skoraj brez moči, ker je bil dogovor Slovenija-Avstrija skoraj v celoti efektiviran in tudi tako hitro, da je 31. maja beograjska vlada post festum dovolila izvoz tistega slovenskega blaga, ki je bil naveden.

Že omenjena partnerja, namreč beograjska Centralna uprava za trgovski promet s tujino in dunajski Warenverkehribureau kot predstavnika ustreznih ministrstev sta nujno morala stopiti v medsebojne dogovore. To se je zgodilo že 22. marca 1919 s podpisom posebnega dogovora. V njem sta obe strani najprej priznali potrebo po urejeni menjavi blaga med obema državama, vendar tako, da bo po možnosti gotovinski promet med njima izključen. Obe strani sta tudi ugotovili, da je proizvodni položaj tak, da nastopa kraljevina SHS kot izvoznik živil in drugih naravnih

produktov, Republika Avstrija kot izvoznik finalnih produktov in posrednik mednarodne trgovine. Podpisnici sta se dogovorili, da bosta uvedli sistem izvoznih dovoljenj, ki jih bosta kontrolirali.

Ker je Kraljevina SHS imela v tem času na svojem teritoriju že prosto trgovino v značajnejšem obsegu, je bilo tudi tujcem, v tem primeru Avstrijcem, dovoljeno nakupovanje dobrin, vendar samo pri tistih trgovskih podjetjih, ki so bila pooblaščenca za mednarodno trgovino. Za izvoz določeno blago sta obe državi ovrednotili z zneski, glasečimi se v kronah v relaciji 1 : 1.

Pogodba z dne 22. marca 1919 je obvezovala Avstrijo, da pošlje v Kraljevino SHS skupaj blaga za največ okoli 145.000.000 kron, Kraljevino SHS pa oblikirala, da to blago kompenzira z dobrinami v skupnem znesku 148.000.000 kron. Razlika se je računala kot dobroimetje. Najvišje postavke pri avstrijskem blagu so imeli: pisalni papir ter železo in železni izdelki (vsaka postavka po 20 milijonov kron), stroji in orodni stroji 15 milijonov kron, rudarske naprave in rudarsko orodje 10 milijonov kron itd. Protivrednost Kraljevine SHS: najmanj 1300 vagonov koruzne moke, največ pa za 26 milijonov kron; najmanj 3000 konj za zakol, največ pa za 16 milijonov kron itd.¹¹ —

Kompenzacijska pogodba, ki sta jo sklenila 22. marca 1919 Centralna uprava za trgovinski promet s tujino in Warenverkehrsbureau, je dobila signaturo 33/SHS; v bistvu je bila razširjena nam že znana stara pogodba. Ta pogodba je imela vse značilnosti pogodb, sklenjenih v tako težkih časih, kot so bila poprevratna leta. Na primer: izvozna dovoljenja so veletrgovci dobili tako pozno, da se je blago medtem že pričelo kvariti in mu je vrednost zato močno padla; kontingenti so bili sestavljeni šablonsko in so premalo upoštevali posebne želje; slovenski poslovni svet je imel pripravljeno za izvoz blago, ki ga kontingent ni upošteval. Dalje je Prehodnogospodarski urad trdil, da je bila kompenzacija določena na osnovi vrednosti blaga po ključu 1 : 1, kar da je za Kraljevino SHS skrajno neugodno; živila so namreč imela za takratno Avstrijo veliko večji gospodarski pomen kot pa vrsta avstrijskega kompenzacijskega blaga za kraljevino SHS.

Ker do 24. aprila 1919, torej več kot po mesecu dni od podpisa pogodbe, Prehodnogospodarski urad še ni zvedel, kolikšen je v novi pogodbi 33/SHS izvozno-uvozni kontingent za Slovenijo, je na intervencijo šele v maju prispelo obvestilo, kako je s tem problemom. Slovenski delež v okviru vsega kontigenta Kraljevine SHS je bil precej skromen, toda v

poprevratnih letih je prav prišla za kompenzacijsko tudi skromna pošiljka dobrin — za Avstrijo prehrabeno blago, za Slovenijo industrijsko blago.

V splošnem je bila kompenzacijska pogodba 33/SHS tako obsežna, da je bilo treba — tudi zaradi pomanjkanja železniških vagonov — najmanj poldrugo leto časa, da so kompenzirali vse blago, naštetu v pogodbi. Točnosti na ljubo moramo pravzaprav priznati, da nismo še evidentirali dokumenta, ki bi posredno ali neposredno priznal, da je pogodba v celoti efektuirana. Vendar moramo dodati, da najmanj do konca leta 1920 nista Kraljevina SHS in Republika Avstrija sklenili nobene nove kompenzacijske pogodbe.

Za izpolnitev slovenske udeležbe v citirani kompenzacijski pogodbi je skrbel Prehodnogospodarski urad. Ko so se v Kraljevini SHS vzpostavile pod konec leta 1920 že precej normalne tržne razmere, so ga razrešili njegovih zunanjetrgovinskih poslov. V znatni meri so ga preusmerili v druge naloge, na primer v organiziranje prvega ljubljanskega velesejma z mednarodno udeležbo, ki je pričel delovati od leta 1921 dalje. Dodamo naj še, da je Prehodnogospodarski urad fungiral *via facti* tudi kot devizna centrala za slovensko gospodarstvo (uradno ga ni nihče za to pooblastil!), ker je od podjetij, ki so izvažala v druge države, vedno zahteval določen odstotek devizne kvote. Tako si je ustvaril znatno zalogo deviz, ki so mu omogočile, da je mimo uradnega Beograda posloval s tujino.

Za konec obravnavanja pogodb na najvišjem nivoju naj se prav na kratko dotaknemo še gospodarskih zvez Slovenije z Italijo, ČSR in s Poljsko.

Slovensko-italijanski gospodarski odnosi so večinoma temeljili na izvozu lesa iz Slovenije in uvozu tekstila, olja, riža in drugih živil v Slovenijo. Že prve dni marca 1919 je Prehodnogospodarski urad ugotovil, da je drv za kurjavo v Sloveniji zelo veliko, zato se smejo dati za njih izvoznice, vendar mora biti tretjina vrednosti drv na razpolago za kompenzacijsko. Menjava z Italijo je stekla sredi marca in je trajala približno dva meseca. Tedaj je zaradi mednarodne situacije prišel iz Beograda odlok, da je prepovedana vsakršna trgovina z Italijo. Prehodnogospodarski urad je sklenil prositi ministrstvo za trgovino in industrijo, naj dovoli izvoz 10.000 vagonov rezanega in stavbnega lesa, dalje 2000 vagonov drv in 500 vagonov oglja in predlagal, naj finančne transakcije izpelje Jadranska banka, ki je še imela svoj sedež v Trstu. Posebni odlok z dne 14. junija 1919 je potem res dovolil

izvoziti v Italijo 2000 vagonov rezanega lesa, pozneje še nove količine.

Gospodarske zveze med Kraljevino SHS in ČSR datirajo s 30. marcem 1919. Deželna vlada v Ljubljani je bila mnenja, da bo učinkovitejša skrajno težavno, ker je bilo češkoslovaško blago zaradi občutnih kurznihih razlik predrago za slovensko industrijo.

Razen z Republiko Avstrijo so bile zelo obetavne tudi gospodarske zveze s Poljsko. Dne 4. aprila 1919 sta sklenila Prehodnogospodarski urad in Department Przemyslu Naftowego, sekcyja III, dogovor, da bodo Poljaki poslali Sloveniji bencin, strojno olje, strojne masti in parafin, Slovenija pa Poljski taninov ekstrakt v približno enaki vrednosti. Dobava naj bi se po možnosti izpeljala do konca julija 1919. Kompenzacijsko pogodbo sta morali ratificirati ustrežni ministrstvi v Beogradu in Varšavi. Beograd je to opravil 17. aprila.

Slovensko povpraševanje po bencinu je bilo zelo veliko. V dneh 30. in 31. maja 1919 so prišli v Beograd romunski delegati, s katerimi se je za bencin pogajala Centralna uprava. Le ta je Prehodnogospodarskemu uradu ustno obljubila, da bo dirigirala v Ljubljano 30 cistern bencina takoj, ko ga bo dobila.

S tem smo zaključili pregled pogodb, ki so bile sklenjene na najvišji ravni, kot v tem prispevku na kratko imenujemo to obliko mednarodnih gospodarskih kontaktov od prevrata do konca leta 1920.

Prehajamo na pregled trgovskih kontaktov, ki so potekali na srednjem nivoju, kot tako imenujemo to vrsto dogovorov in pogodb. Vedeti moramo, da so se nekatera podjetja kmalu po prevratu obrnila na Prehodnogospodarski urad za dovoljenje glede dobave in prevoza materiala ne glede na to, ali je šlo za dobave preko demarkacijske linije ali ne. Na primer železarna na Jesenicah (last Kranjske industrijske družbe) je imela svoj obrat tudi v Bistrici v Rožu. Ker je obrat v Bistrici potreboval prevoz iz Trbovelj, je moral dobiti dovoljenje in sicer zato, da bi preprečili ilegalen prevoz premoga iz Bistrice dalje prek demarkacijske linije. Dovolilnica je omogočala kontrolo dobave.

Med prvimi firmami, ki so prijavile svoje zahteve, je bila znana Steiermärkische Elektrizitäts-Gesellschaft s sedežem v Grazu. Ker je elektrarna Fala na Dravi poskusno obratovala že pred prevratom, a jo je bilo treba še nekoliko dodelati, je že 12. decembra 1918 pozvala Narodna vlada v Ljubljani citirano štajersko firmo, da prijavi potrebe po materialu. Družba je 21. januarja 1919 res prijavila potrebe po izolatorjih, armaturah, kablilih, bakru itd. Podobno so prijavile svoje zahteve

po uvozu oziroma izvozu Tovarna kleja v Ljubljani, Cinkarna v Celju, Kemična tovarna v Hrastniku, Tovarna papirja v Vevčah pod Ljubljano, železarna Jesenice itd. V teh primerih je delno šlo za dobavo surovin ali polfabrikatov, ki je bila dogovorjena med firmami samimi, a sedaj-kontakti niso bili mogoči brez kontrole in dovoljenje Prehodnogospodarskega urada; dogovori so bili namreč stari, saj so v mnogih primerih segali v avgust, september in oktober 1918.

Tako so na temelju slovensko-avstrijske pogodbe 4/SHS z dne 26. januarja 1919 pričele teči posamezne dobave materiala tistim podjetjem, ki so priglasila svoje zahteve. Na primer: Avstrijski urad, ki se je imenoval Kompenzacijski urad, je izdal jeseniški železarni dovoljenje, da sme uvoziti iz Republike Avstrije 500 kg strojnega olja in še posebne količine drugih olj in mazil, končno 30 ton magnezitne opeke od avstrijske firme Votscher Magnesitwerke. Papirnica Vevče je smela uvoziti celulozo iz Avstrije s tem, da pošlje ustrežni avstrijski firmi 5 vagonov premoga. Kemična tovarna v Hrastniku je bila dolžna dobaviti Avstriji 5 vagonov solne kisline, vendar s pogojem, da ji avstrijski naročnik pošlje zadostne količine industrijske soli. In tako dalje.

Vrsta podjetij, ki je menjavala dobrine, je zelo dolga, nimamo pa namena, da bi jih navedli vse do poslednjega. Gre le za dokaz, kako sta Slovenija in Republika Avstrija že zelo zgodaj navezali gospodarske stike ne glede na politično, vojaško, diplomatsko in siceršnjo dejavnost odločilnih forumov na Dunaju, v Grazu in Celovcu oziroma v Beogradu, Ljubljani, Mariboru, Velikovcu. Res je, da so določeni negospodarski dogodki tudi vplivali na pretok dobrin, toda popolnoma prekinili ga le niso.

Prehodnogospodarski urad je dovolil tudi vrsti trgovinskih firm, da se je ukvarjala s posli, ki jim v normalnih razmerah niso bili predmet poslovanja. Na primer: Ljubljanska trgovska firma Ivan Jelačin je že po 1. aprilu 1919 sklenila dogovor z neko firmo iz Republike Avstrije, da bo zanjo izposlovala prevoz 3 vagonov jedilnega olja z Reke v Avstrijo, zato pa bo od te avstrijske firme dobila 20 vagonov vžigalic in 60 vagonov soli; razliko v vrednosti ji bo ljubljanska firma kompenzirala še s 5 vagoni leče, z vagonom fižola in poldrugim vagonom pralnega mila. Dogovor je moral zaradi že veljajoče generalne kompenzacijske pogodbe med Kraljevino SHS in Republiko Avstrijo biti vključen v dogovorjeni sklop kompenzacij; za Slovenijo je bil dogovorjeni posel dveh privatnih firm zelo ugoden, ker je bilo citiranih 5 vagonov leče že

slabše kvalitete. Domačini leče namreč niso več kupovali in je zato obležala v skladiščih tako imenovanega Žitnega zavoda, torej skladišča, ki ga je organizirala še Narodna vlada takoj po prevratu z namenom, da kupuje tako po Sloveniji kot po vsej ostali Kraljevini SHS hrano za domače prebivalstvo. V skladiščih se je leča pričela kvariti in komaj še pravočasno je bila prodana v Republiko. Tudi ljubljanska trgovska firma Perdan je predložila v odobritev svoj privatni poslovni dogovor, po katerem bo dobila iz Avstrije 8 vagonov vžigalic, tja pa bo dobavila 1500 kg masti, vagon koroze, vagon ovsa in 1500 kg prekajenega mesa. Takih majhnih in posameznih dogovorov je bilo še zelo veliko, kajti trgovske firme v Republikli Avstriji so kupovale vsakršno blago in živiljenjske potrebščine, ker je bila stiska zelo velika. Slovenija in ostala Kraljevina SHS pa sta potrebovali vžigalice, petrolej za svečavo, orodje za obrtnike, jedilno sol in sol za živino.

Dne 30. junija 1919 je prispela v Ljubljano vest iz beograjske Centralne uprave za trgovski promet s tujino, da je v bodoče dovoljen izvoz določenega blaga že brez kompenzacije. Plačati da je treba le takso in 0,5-odstotno izvozno pristojbino. To blago je bilo sirk, vinska drozga, zmleti storži, vino, žganje, laneno seme in mandeljni. To so bili kaj drobni znaki, da je stanje glede preskrbe v Kraljevini SHS le krenilo na bolje, toda Republika Avstrija je še naprej povpraševala ne po zmletih storžih in mandeljnih, temveč po moki, mesu, maščobah, krompirju, premogu, karbidu itd.

Po tem kratkem orisu dogovorov na tako imenovanem srednjem nivoju želimo okarakterizirati še osnovni nivo in to prav na primeru Koroške južno od demarkacijske linije. Elementarna ali osnovna oskrba prebivalstva v Sloveniji ali v kraljevini SHS namreč ne sodi v ta pregled.

O gospodarski problematiki slovenske Koroške so seveda največ govorili v Pododseku Narodnega sveta za Koroško, ki je imel sedež v Celovcu.¹² Na pododsekovi II. seji dne 17. oktobra 1918 so trdili, da je tudi za Koroško treba ustanoviti gospodarski odsek. Strinjali so se v tem, da je treba v prvi vrsti skrbeti za industrijske kraje. Poslanec Grafenauer je celo zahteval, da se sestavi statistika o delavstvu, »da bodo kmetje vedeli, koliko bo treba dati za delavce.«

Na III. seji dne 24. oktobra je med drugimi govoril o tem problemu župnik Trunk in povedal, da so boroveljski delavci preskrbljeni za dva do tri mesece. Na Prevaljah da žive iz rok v usta in se ne morejo niti en teden več sami preživljati. Mnogi kraji slovenske Koro-

ške so trdili, da nimajo veliko blaga in da so na primer v Šmihelu in Globasnici kupovali žito po 16 kron za kilogram, torej po desetkrat višji ceni. Ljudje so dajali enako mero žita za enako težo ovce. V občini Pliberk je od vsega prebivalstva ali od 400 ljudi bilo kar 3000 občanov brez oskrbe. Podobne ugotovitve so veljale za Mežico in še nekaj krajev. Vsega skupaj je bilo 15.000 ljudi v slovenskem delu dežele brez zadostne aprovizacije. Priporočali so, naj bi se obratom firme Bleiberger Bergwerks-Union zagotovil stalen vir aprovizacije; financirali naj bi ga ti obrati sami. Tu bi potrebovali živeža na mesec: deset vagonov moke za Mežico, dva vagona masti, dalje krompir itd. Sklenili so vprašati v Zagrebu, če lahko dobijo 180 vagonov moke, dva vagona slanine — in kolikšna je cena.

Že po kapitulaciji soške armade je bila IV. seja Pododseka, in sicer prav 4. novembra. Vsesplošno so poudarjali, da je sedaj glavni problem aprovizacija in da je živil povsod zmanjkalo. V Ljubljani so sklenili poslati v slovensko Koroško deset vagonov hrane za predplačilo in pod kontrolo komisarja. Zvedeli so, da so v Rušah konficirali za Štajersko več vagonov moke in slanine. V celovškem pododseku so upali, da bodo dobili nekaj tega blaga, če ne — so sklenili — bodo povprašali v Zagrebu, saj je dr. Kotnik omenil, da se celo National-Ausschuss pogaja s Hrvati za živila v zameno za les.

Reševanje prehranjevalnega problema je imelo značaj kratkoročnosti ali celo sprotne akcije. Nekaj primerov nas bo o tem docela prepričalo: Dne 22. novembra 1918 so se zbrali delavci iz Črne in naročili Narodnemu svetu na Prevaljah spomenico,¹³ kjer med drugim izražajo zadovoljstvo z načrtom njegovega aprovizacijskega odseka glede nakupa konj, ki naj se uporabijo za prehrano. Ob tej priložnosti so delavci opozorili na razglas Koroške Deželne vlade, ki je zahteval, naj se postreli 50 % divjačine in naj se polovica izroči Celovcu; energično so vztrajali pri tem, naj se streljanje prepove. Štiri dni pozneje (26. novembra) je spet zasedal Narodni svet SHS za Mežiško dolino, ki je imel svoj sedež na Prevaljah.¹⁴ Poleg starih problemov je moral reševati še novega. Novi je bil ta, da so ugotovili, kako je po končani vojni odšlo iz Črne 240 delavcev na domove na Štajerskem. S tem je postalo do 300 delovnih mest praznih, nezasedenih. Narodni svet je predlagal, naj bi na ta mesta prišli brezposelni iz drugih industrijskih panog v okolici. Tako bi ti ljudje prišli do zaslužka in tudi do prehrane. Na ponovni poziv celovške Deželne vlade, naj se sedaj postreli do 80 % divjačine in polovica

spet pošlje v Celovec, je svet sklenil, naj se divjačina res postreli, a naj se razdeli med domače občine. Vodja prehrane je na seji še sporočil, da so dobili iz Maribora prek 100.000 kg dobre moke. Razdelili so jo takole: Prevalje 25.320 kg (zaloga 16.000 kg), Mežica-Unija 24.620 kg, Črna-občina 15.550 kg, Guštanj ima zaloge 18.800 kg. Moko so prodajali po naslednjih cenah: krušna 1,16 kron za kilogram, moka za kuho 1,66 kron za kg, za peko 2,80 kron za kg. Iz Maribora so prejeli 755 kg zaseke po 55 kron za kg. Pripomnimo naj, da se je ustanovil Narodni svet za Mežiško dolino 8. novembra 1918 in da je, čeprav je deloval približno tri tedne, pokazal veliko aktivnost pri aprovizaciji. V teh težkih časih se ostale slovenskokoroške občine niso mogle pohvaliti s takšnimi uspehi. Vzrok je jasen: Tako Ljubljana kot Maribor sta v danih razmerah še mogla poskrbeti za bližnje občine s težko industrijo in rudarstvom, torej za Mežiško dolino, toda bolj ko si se oddaljeval od tod proti severu, proti demarkacijski liniji, težje je bilo zadovoljiti želje po dobri aprovizaciji. Poleg tega se je odselilo v Republiko Avstrijo veliko delavcev, ki se v Mežiški dolini niso počutili domačine.

Zgoraj smo omenili nakup konj za prehrano. Morda je nakup v zvezi z izjavo direkcije v Guštanju, ki jo je ta dala 14. novembra,¹⁵ češ da je pripravljena zamenjati svoje izdelke za živino in sicer v korist vse Mežiške doline. Precej verjetno je direkcija napravila ta korak zato, ker so delavci izjavili, da bodo šli ponovno na delo, le v primeru, da se jim preskrbi hrana.

Najkritičnejša doba za slovenski del Koroške je enako kot za vse druge dežele habsburške monarhije bila zima 1918—1919. Slovenski prostor je bil toliko na boljšem, kolikor je imel za zaledje Slovenijo, Vojvodino in druge žitorodne pokrajine, torej stalne vire za prehrano.

Pomlad 1919 je vlivala novo upanje, da se bo oskrba s hrano zboljšala. Na razpolago imamo še konkretno vest z datumom 10. marec 1919, ko je Prehodnogospodarski urad dovolil trgovcu Jožefu Plesevčniku, da je izvozil nekaj vagonov lesa na Hrvaško s pogojem, da pripelje nazaj v Slovenijo v enaki vrednoti koruzo ali drugo žito in da vse to na razpolago Prehodnogospodarskemu uradu; ta se je namreč obligiral, da bo žito porabil v prvi vrsti za aprovizacijo ali preskrbo Mežiške doline. Potem preneha podobna dokumentacija za slovensko Koroško do demarkacijske linije.

Iz literature vemo, da so preskrbovalne posle prevzele tudi razne kmetijske zadrage in

posamezni trgovci iz krajev južno od te linije, ki so smeli nakupovati živila po žitorodnih krajih Kraljevine SHS. Toda takšne in podobne vesti, tudi glasovi, da Koroška strada, so tako splošne, da iz njih ne moremo razbrati niti kvantuma uvoženih živil in siceršnjih gospodarskih dobrin niti cene, po katerih so se dobrine prodajale. Dalje vemo, da so živila ali legalno prodajali ali tihotapili iz Prekmurja preko Radgone, Cmureka in drugih obmejnih krajev z Republiko Avstrijo, toda tudi tu razen splošnih trditev ne moremo dobiti nobenih konkretnih podatkov.

Iz časa pred plebiscitom in po njem smo v virih, ki smo jih pregledali, našli le še na dve konkretni vesti. Ljubljanska trgovska firma Urbanc je septembra 1920 odkupila od tovarne sukna v Vetrinju vso njeno letno proizvodnjo od tega meseca in jo tako tudi prevzela. Drugi podatek iz časa po plebiscitu pravi, da je Republika Avstrija za vse terjatve, ki so nastale med jugoslovansko zasedbo v plebiscitni coni I, obvezno predpisala, da se mora menjati ena jugokrona za tri avstrijske krone.¹⁶ Podatek nam kaj jasno pove, da se je v teku leta dni ali leta in pol relacija med некоč enotnima kronama že kar znatno spremenila v korist jugokrone in da je plebiscitna cona I stvarno postajala del jugoslovanskega gospodarskega prostora.

OPOMBE

1. Vire, ki so bili uporabljeni za to študijo, hrani Arhiv SR Slovenije, Ljubljana (citiram: AS), v dveh fondih; prvi ima naslov Narodni svet v Ljubljani, drugi pa Ministrstvo za trgovino in industrijo. Drugih dokumentov za to temo ki jih je v citirani arhivski ustanovi gotovo še več, avtor žal ni utegnil pritegniti k delu. — Pregledani viri bodo podajali »enostransko« slika o tej zanimivi mednarodni problematiki toliko časa, dokler ne bomo evidentirali še drugih virov najmanj v Beogradu, Zagrebu, na Dunaju, v Grazu in Celovcu. — 2. Najtemeljitejši opis jugoslovanske valutne in finančne problematike od februarja 1919 dalje do danes nepresežena obsežna monografija z naslovom Narodna banka 1884—1934, Topčider (Beograd) 1934. — 3. Naslednji odstavki temelje na dokumentih v AS, fond: Narodni svet v Ljubljani, fasc. 3: Spisi odsekov, ovoj: Gospodarski svet. — 4. Z valutno in finančno problematiko se je v okviru Narodnega sveta v Ljubljani največ in najintenzivneje ukvarjal dr. Milko Bregar, ki je svoje nazore sprti objavljaj. Na primer: (Milko Brezigar) Pogled v novi svet. Poročal XXX na gospodarskem posvetu, ki ga je sklical »Narodni svet« 18. septembra 1918. Ljubljana 1918. Propagandni spisi »Slovenske Socijalne Matice«, II. zvezek. — Milko Brezigar, Osnutek

slovenskega narodnega gospodarstva. Ljubljana 1918 (Izšlo konec septembra ali začetek oktobra 1918). — Drugi pisci Brezigarja ne presegaajo; na primer: Ernest Krulej, Privreda u Slovenačkoy, Ženeva 1917 (cirilica). — Abditus (ps. Albin Prepeluh), Problemi maloga naroda, Ljubljana 1918. Slovenka Socijalna Matica, Knjižnica socialnih in političnih spisov, I. zvezek (izšlo avgusta 1918). — 5. AS, Narodni svet v Ljubljani, fasc. 2: Predsedstvo; dalje fasc. 3: Spisi odsekov, ovoj: Gospodarski svet — 6. Za prepoved izvoza živil: Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, letnik I, številka 2 — in ibidem, letnik I, številka 3. — 7. Prepisi pogodb z dne 7. novembra in 27. novembra 1918 so v AS, Narodni svet v Ljubljani, fasc. 3: Spisi odsekov, ovoj: Odgovor na rezultate posvetovanja med Narodnim svetom in zastopstvom... Dalje primerjaj vistem fasciklu ovoj: Pokrajinski odsek Narodnega sveta Maribor. — Med drugimi avstrijskimi časniki je tudi graški Arbeiterwille, 29. Jgg, Graz 9. novembra 1918 objavil tekst dogovora v celoti pod naslovom Das wirtschaftliche Ubereinkommen mit den Südslawen. — General Maister in polkovnik Passy sta podpisala pogodbo (Vertrag, in je pisana samo v nemškem

jezikul), o kateri pravi Arbeiterwille, 29. Jgg, No 328 pod datumom 1. december 1918, da avstrijski štabni oficir ni imel za to pooblastila, da pa pri vsem tem veljava pogodbe ne sme segati na Koroško. — 8. Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, letnik I, številka I, leto 1919. — 9. Vsi zapisniki sej Prehodnogospodarskega urada so v AS, fond: Ministrstvo za trgovino in industrijo, fasc. 12, ovoj: Urad za prehodno gospodarstvo. — 10. Arhiv Slovenije, fond: Ministrstvo za trgovino in industrijo, fasc. 19. — 11. Tekst pogodbe z obsežnimi komentarji v AS, Ministrstvo za trgovino in industrijo, fasc. 19. — Primerjaj še Uradni list deželne vlade za Slovenijo, letnik I, številka XCIII, Ljubljana 16. maja 1919; tu se kompenzacijsko blago le našteva, količine in vrednosti ter druge podrobnosti se ne navajajo. — 12. AS, fond: Narodni svet v Ljubljani, fasc. 3: Spisi odsekov — Narodni svet za Koroško, Narodni svet v Mariboru. — 13. Ibidem, fasc. 4: Dopisi — neregistrirani, ovoj: Oktober, november, december 1918. — 14. AS, Narodni svet v Ljubljani, fasc. 3: Dopisi. — 15. Ibidem, fasc. 5: Dopisi — registrirani. — 16. AS, Ministrstvo za trgovino in industrijo, fasc. 6.